

1008 MODEL TERAPI PSIKOSPIRITUAL ISLAM UNTUK PENCEGAHAN DADAH GOLONGAN BERISIKO MENURUT AL-GHAZALI

Rosni Wazir*, Abur Hamdi Usman, Norsaleha Mohd Saleh,
Suriani Sudi, Abdul Hadi Awang, Syamim Zakwan Rosman

Faculty of Islamic Civilization Studies, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor
(KUIS), Selangor, Malaysia.

* Corresponding Author: Rosni Wazir. Faculty of Islamic Civilization Studies, Kolej
Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS), 43000, Bandar Seri Putra, Selangor,
Malaysia. Email: rosni@kuis.edu.my

Abstrak

Permasalahan penagihan dadah dalam masyarakat pada hari ini amat meresahkan meskipun pelbagai pendekatan telah diambil untuk menyelesaikan isu ini. Statistik pertambahan penagih dadah baru dan berulang pada saban tahun pula menunjukkan keperluan terhadap penambahbaikan terhadap usaha pencegahan sedia ada. Umum mengetahui langkah pencegahan merupakan langkah mengatasi dadah yang terbaik kerana keberkesanannya serta menjimatkan kos. Tambahan pula, golongan berisiko merupakan golongan yang wajar didekati supaya tidak terjebak dengan gejala yang lebih teruk iaitu penagihan. Terdapat keperluan kepada pembentukan model psikospiritual untuk memantapkan langkah pencegahan yang telah dijalankan. Terapi psikospiritual Islam merupakan satu kaedah rawatan kerohanian yang berteraskan amalan-amalan Islam dan bersumberkan rujukan ketuhanan. Rawatan ini menfokuskan kepada penyucian jiwa, pembentukan jati diri dan pemantapan rohani serta berobjektif mendapatkan keredhaan Allah SWT. Terapi kerohanian yang diterapkan dalam pendekatan psikospiritual Islam dapat membentuk benteng yang kukuh untuk mencegah penggunaan dan penagihan dadah selain ianya dilihat sesuai untuk mengembalikan mereka kepada fitrah kejadian manusia. Justeru, berdasarkan metode kualitatif kepustakaan, artikel ini menghuraikan pendekatan psikospiritual Islam menurut Hujjat al-Islam Imam al-Ghazali serta disesuaikan dalam membentuk model pencegahan dadah golongan berisiko. Imam al-Ghazali merupakan tokoh pemikir Islam yang terkemuka dan telah menghasilkan pelbagai karya yang menjadi rujukan dunia pengajian Islam seantero dunia. Dapatan artikel ini menunjukkan terdapat beberapa pendekatan psikospiritual yang dibincangkan oleh Imam al-Ghazali serta dilihat sesuai dijadikan terapi untuk pencegahan penagih dadah. Oleh yang demikian, melihat dan menangani isu penagihan dadah berdasarkan pendekatan psikospiritual Islam merupakan alternatif yang mesti diperkasakan.

Kata Kunci: Pencegahan Dadah; Golongan Berisiko; Terapi Psikospiritual; Rohani; al-Ghazali.

Pendahuluan

Isu penagihan dadah di Malaysia umpama barah dalam masyarakat yang semakin parah bermula pada awal tahun 1970-an. Krisis ini telah mendorong kerajaan mengisytiharkan dadah sebagai “Musuh Nombor 1 Negara” sejak 1983 sehinggalah ke hari ini. Pada tahun 2005 kerajaan telah melancarkan kempen “Belia Benci Dadah” dan kerajaan menyasarkan matlamat Malaysia Bebas Dadah menjelang 2015 (Abdul Ghafar Taib, 2005). Namun, sehingga hari ini ia masih belum dapat diatasi malah bertambah rumit dan kritikal (AADK, 2018).

Data Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK) menunjukkan statistik penagih dadah baru adalah semakin bertambah semenjak 2013 sehingga 2017. Pada tahun

2013 seramai 13,481 penagih baru dikesan namun pada tahun 2017, angka ini melonjak sehingga 18,440 penagih baru. Paling merisaukan, statistik yang dikeluarkan oleh AADK menunjukkan penagih Melayu yang semestinya orang Islam mendominasi sehingga 80.84% berbanding bangsa lain. Pada tahun 2013 jumlah penagih Melayu adalah 16,092 orang (77.04%) dan melonjak kepada 20,956 orang (80.84%) pada 2017. Malah, adalah tidak sepatutnya kerana peratusan dari bangsa lain seperti Cina dan India menunjukkan penurunan, masing-masing dari 9.95% kepada 7.51% dan 9.46% kepada 7.87%. Selain itu, sekiranya diteliti daripada statistik tersebut penagih berulang di kalangan orang Melayu adalah tinggi iaitu sebanyak 79.03% berbanding Cina dan India, masing-masing 8.78% dan 6.79% (AADK, 2018). Statistik ini menunjukkan satu tanda yang amat membimbangkan dan merupakan petanda terhadap usaha dan strategi yang mesti dipertingkatkan.

Melihat kepada cabaran dalam isu penagihan dadah, semenjak 2014 AADK telah melaksanakan proses penggubalan dasar dadah negara sedia ada dengan menggunakan dua pendekatan utama iaitu proses semakan semula dasar serta kolaborasi dan pemurnian input teras dasar. Dasar Dadah Negara (DDN) 2017 yang dibina berasaskan 3 konsep utama iaitu multidisiplin, komprehensif dan kepelbagaian yang merupakan pengemaskinian kepada DDN 1996. Dasar ini merupakan kerangka kerja yang komprehensif dan tersusun dalam usaha mencegah, merawat dan memulih, menguatkuasakan undang-undang dan mengurangkan kemudaratan masalah penagihan dadah. Semua pihak akan menjadikan dasar ini sebagai rujukan dan panduan dalam menangani masalah dadah dalam negara. Matlamat Dasar Dadah Negara adalah untuk mewujudkan negara dan rakyat Malaysia yang bebas daripada ancaman gejala dadah bagi menjamin kesejahteraan hidup bermasyarakat dan mengekalkan kestabilan dan ketahanan nasional. Perkara ini dicapai melalui teras dasar dadah negara iaitu: pendidikan pencegahan, rawatan dan pemulihan, penguatkuasaan, pengurangan kemudaratan dan kerjasama antarabangsa (AADK, 2017).

Permasalahan ini menyeru kepada sumbangan sebagai sokongan terhadap usaha dan program yang telah dilaksanakan pihak kerajaan dan swasta dalam menangani dadah. Mengatasi dadah melalui pendekatan kerohanian Islam adalah berkesan dan dapat mengembalikan mereka kepada fitrah secara semula jadi (Rushdan, 2015). Justeru, penulis telah meneliti beberapa karya ilmuan Islam berkenaan kerohanian dan melihat kelebihan dan signifikan tokoh pemikir Islam yang mahsyur iaitu Imam al-Ghazali. Ketokohan beliau dalam dunia kesarjanaan serta dapatan beliau berkenaan kerohanian antara sebab karya beliau dipilih untuk dibincangkan. Penulis dalam artikel ini cuba memberi sumbangan berkenaan terapi kerohanian melalui kajian pemikiran al-Ghazali (w.505H) dalam membentuk kerangka pencegahan psikospiritual Islam penagihan dadah.

Pencegahan Dadah di Malaysia

Matlamat Dasar Dadah Negara adalah untuk mewujudkan negara dan rakyat Malaysia yang bebas daripada ancaman dadah melalui strategik: Pendidikan pencegahan, rawatan dan pemulihan, penguatkuasaan, pengurangan kemudaratan dan kerjasama antarabangsa. Justeru, dasar negara telah meletakkan pendidikan pencegahan sebagai teras pertama. Pencegahan bertujuan meningkatkan kemahiran, daya tahan dan mempromosi serta menggalakkan individu untuk berfungsi dalam persekitaran fizikal dan sosiobudaya yang sihat. Pendidikan pencegahan merupakan strategi jangka panjang bagi melindungi, memberi perkhidmatan intervensi dan menangguh serta menghentikan tingkah laku penyalahgunaan dadah. Ianya merupakan satu proses membantu penagih untuk berhenti mencari, menggunakan dadah secara kompulsif seterusnya meninggalkan tabiat penagihan dadah. Kumpulan sasaran bagi teras ini ialah kumpulan berisiko, penyalah guna dadah, penagih dadah dan bekas penagih dadah (AADK, 2018).

Justeru, memilih pendekatan menangani dadah melalui pencegahan adalah bertepatan dengan strategi utama negara dalam memerangi dadah. Pencegahan merupakan langkah yang bertepatan kerana ia melihat kepada puncanya di samping ia merupakan perancangan jangka masa panjang.

Pencegahan merupakan kaedah terbaik dan efektif dalam mengurangkan kos penyalahgunaan dadah. Wang negara yang sepatutnya dapat digunakan untuk meningkatkan taraf hidup rakyat dan merangsang ekonomi terpaksa dikorbankan akibat dadah. Program pencegahan yang lemah akan menyebabkan peningkatan kadar penagihan dan seterusnya wujud pelbagai permasalahan sosial dan peningkatan kos dalam rawatan pemulihan (Aziz Shah, 2015). Kenyataan ini turut disokong oleh Mahmood Nazar et. al (2005) dan Lasimon (2008) yang menyatakan salah satu strategi yang seringkali dilaksanakan bagi mengurangkan dan seterusnya membasmi dadah dalam sesebuah negara ialah melalui pencegahan yang lazimnya meliputi pendidikan pencegahan umum dan khusus. Oleh itu, pencegahan merupakan benteng utama negara dan langkah terbaik bagi membendung peningkatan ketagihan

Pencegahan dadah dilihat terdapat keperluan terhadap pemerksaanya. Menurut Chan Yuen Fook et. al (2015) program pencegahan memerlukan pemerksaan dan sokongan berterusan selain strategi yang lebih segar, kos efektif dan berkesan. Selain itu, Aziz Shah (2015) pula menyatakan program pencegahan sedia ada kurang berkesan dan perlu dipertingkatkan. Program yang dilaksanakan hendaklah melalui pendekatan yang lebih menarik, selain kandungan program pencegahan perlu lebih sistematik dan terkini bagi menggalakkan remaja dan belia terlibat sama dalam setiap aktiviti. Seterusnya, Lasimon Matokrem (2007) menegaskan usaha pencegahan hendaklah dipertingkatkan khususnya dalam sokongan semangat dan moral terhadap individu atau kumpulan. Hal ini demi menjamin pencegahan yang berkesan, berjangka panjang dan menjana kepulihan sepanjang hayat. Di samping itu, Taharem (2004) mencadangkan agar pendekatan kerohanian

Islam digunakan dalam strategi pencegahan dadah. Hal ini kerana beliau melihat kerohanian yang ampuh berupaya membentuk benteng pencegahan yang kuat dan berjangka masa panjang. Hal ini turut disokong oleh Rushdan (2015), Izwan & Saiful (2015), Sabir & Fadzli (2014) dan Shafie (2006) yang menegaskan kerohanian yang dibentuk di dalam Islam mampu dijadikan alternatif yang berkesan dalam menangani dadah.

Secara rumusannya, pemeraksanaan pencegahan dadah dapat dilihat pada integrasi elemen kerohanian dalam pencegahan, program yang tersusun dan sistematik serta strategi yang lebih segar, kos efektif dan berkesan. Sehubungan dengan itu, penulis melihat terdapat keperluan terhadap pemeraksanaan usaha pencegahan serta keutamaan membentuk pendekatan pencegahan berteraskan kerohanian Islam. Hal ini kerana melalui penelitian penulis, kebanyakan kajian terapi kerohanian Islam lebih menfokuskan pada pemulihan dadah

Imam al-Ghazali merupakan tokoh pemikir Islam serta sumbangan karya beliau menjadi rujukan penting di seluruh pelusuk dunia Islam. Di samping itu beliau juga merupakan pelopor bidang kerohanian Islam dan penyucian jiwa. Sebahagian penulisan beliau berkenaan kerohanian dianggap sebagai pandangan pembaharuan yang membetulkan salah faham umat Islam.

Penulis telah meneliti sebahagian karya kerohanian Islam dan memilih kitab al-Ghazali untuk membincangkan pendekatan kerohanian yang dikemukakan. Secara umum al-Ghazali mengenalkan kerohanian Islam melalui empat peringkat iaitu akidah, amalan zahir, pembersihan sifat *mazmumah* dan melengkapkan diri dengan sifat *mahmudah*. Dalam ruangan yang terhad ini penulis hanya akan membincangkan pendekatan kerohanian al-Ghazali secara ringkas dan bersasar dalam membentuk terapi. Hal ini kerana gejala penagihan banyak berkait dengan penyakit rohani (Taharem, 2005). Oleh itu, pembinaan rohani melalui pendekatan al-Ghazali dilihat terdapat keperluannya.

Latar belakang al-Ghazali dan Wacana Kerohanian Beliau

Al-Ghazali digelar sebagai Hujjatul Islam al-Imam Abu Hamid al-Ghazali atau nama sebenarnya adalah Muhammad bin Muhammad bin Muhammad At-Thusi. Digelar dengan gelaran Zainuddin, beliau lahir di Thus pada tahun 450 Hijrah/1058 Masihi. Beliau digelar sebagai al-Ghazali kerana merujuk kepada perkampungan Ghazalah iaitu satu daerah di pingiran kota Thus (As-Syami 1993).

Al-Ghazali diiktiraf sebagai tokoh berpengaruh dan ilmiwan yang istimewa kerana memiliki kurniaan yang cukup luar biasa. Beliau mempunyai kesungguhan dan ketabahan yang menakjubkan. Seluruh waktunya tidak terbuang untuk waktu yang sia-sia namun dipenuhi dengan aktiviti ilmu dan amalan. Beliau telah menempatkan diri sebagai ilmiwan Islam yang terulung ketika usianya 34 tahun. Allah SWT telah mengurniakan juga iradat iaitu semangat yang kuat dimana beliau mampu menguasai seluruh perjalanan kehidupannya secara menyeluruh.

Sungguhpun beliau mengalami perubahan yang mendapati kepalsuan di dalam hidupnya, namun beliau tidak putus asa untuk mencari sebuah kebenaran. Sehingga akhirnya kebenaran itu menemukan beliau dengan tasawuf. Sikapnya yang suka memuhasabah diri dan tidak meletakkan diri dalam zon selesa adalah patut dicontohi. Apabila beliau berada dalam fasa kesenangan dan zon selesa, beliau masih mampu untuk menoleh kebelakang, menghitung-hitung betapa palsu dan salahnya niat yang terhalu iaitu hanya untuk mengumpul kemewahan serta bukanlah ikhlas kerana Allah SWT. Beliau telah menghembuskan nafasnya terakhir pada 14 *Jamadir akhir* tahun 505H bersamaan dengan 19 Disember 1111M.

Al-Ghazali telah mengarang beberapa kitab berkenaan kerohanian. Menerusi kitab-kitab beliau dapat dilihat bahawa beliau menekankan pembangunan insan menerusi penerangan yang jelas mengenai komponen manusia dan elemen daripada dalaman tersebut (kerohanian) (Salasiah, 2015). Menurut Che Zarrina (2015), kitab *Ihya' Ulumuddin* banyak membincangkan mengenai pembangunan dalaman insan ini. Sememangnya banyak lagi kitab-kitabnya yang turut menekankan mengenai pembangunan sebagai contoh *Mizan Al-Amal* yang merupakan karya yang lebih tua dari *Ihya Ulumuddin* (Abd Salam, 2003). Karya ini memiliki ciri-ciri falsafah dan sufi sekaligus, berbanding dengan *Ihya Ulumuddin* yang menfokuskan secara mendalam mengenai tasawuf. Malah di dalamnya mempunyai perbincangan mendalam mengenai ilmu fiqh, kemasyarakatan dan akhlak (Abd Salam 2003).

Al-Ghazali juga adalah salah satu tokoh yang membincangkan banyak mengenai pembangunan manusia menerusi pembentukan akhlak. Kedua-duanya ditekankan dalam kitab *Ihya Ulumuddin* dan *Mizan al-Amal*. Secara umumnya, al-Ghazali tidak menyatakan secara jelas bahawa pembangunan modal insan secara definisi dan terminologi. Namun demikian, beliau telah membahaskan dan sentiasa menegaskan untuk membangunkan diri dan jiwa, asasnya adalah pembersihan jiwa. Malah, beliau sentiasa menekankan keseimbangan rohani dan jasmani (Salasiah, Fariza, Che Zarrina, 2015). Manusia terdiri daripada komponen fizikal dan spiritual, namun sisi spiritual seringkali disalah erti mahupun disangkal yang menyebabkan penderitaan manusia. Oleh itu, beliau lebih menekankan aspek kerohanian seiring dengan konsep penyampaian beliau di dalam kitab *Ihya* dan *Arbain Fi Usul* yang membincangkan kerohanian yang perlu dibentuk melalui ilmu wahyu.

Tambah Che Zarrina (2015), penyucian jiwa dan pembangunan kerohnian al-Ghazali ini boleh dikatakan sebagai suatu proses perubahan kualiti hidup ke arah yang lebih baik. Beliau mengutamakan persoalan hati kemudian perubahan hati. Daripada perubahan hati, ianya menyeluruhi hal pemikiran dan emosi sehingga kepada tingkah laku. Perubahan itu merujuk kepada perubahan yang buruk kepada yang baik dalam konteks hati, pemikiran, dan perasaan serta tingkah laku manusia itu sendiri. Gagasan al-Ghazali yang merupakan tazkiyah al-nafs, riyadah al-nafs dan mujahadah al-nafs menekankan persoalan hati. Ianya bermaksud spiritual. Daripada hati, ia kemudiannya mempengaruhi pemikiran. Melalui pemikiran, emosi

berperanan samada suka, sedih, kecewa dan sebagainya yang dilahirkan menerusi tingkah laku. Akhir sekali tingkah laku menghubungkan kita dengan sosial.

Dalam meneroka konsep pencegahan dadah melalui kerohanian berdasarkan bimbingan al-Ghazali, penulis telah mengkaji karya beliau yang bertajuk *Al-Arbain fi Usul al-Din*. Penulis memilih buku ini kerana ia merupakan karya ringkas al-Ghazali berkenaan pembentukan kerohanian muslim secara menyeluruh. Selain itu, kitab ini juga menyentuh pelbagai aspek pembentukan sahsiah muslim sama ada dari aspek akidah, fiqah dan akhlak. Pembangunan kerohanian muslim dilihat sebagai benteng pencegahan dadah yang baik sepertimana dapatan Rushdan, Taharem, Sabir dan Abdul Ghafar

Pembentukan Kerohanian Muslim Menurut al-Ghazali

Secara umum al-Ghazali menyatakan kerohanian Islam dapat dibentuk melalui empat komponen iaitu akidah, amalan zahir, pembersihan sifat *mazmumah* dan melengkapkan diri dengan sifat *mahmudah* (al-Ghazali, 2003).

a) Pengukuhan Akidah

Akidah berasal daripada perkataan Arab iaitu “aqada” yang bererti mengikat atau menyimpul. Perkataan akidah biasanya digunakan pada ikatan atau simpulan tali dan seumpamanya. Selain itu, ikatan itu juga membawa maksud perjanjian (Ibn Manzur, 2005).

Menurut istilah, akidah ialah perkara yang dibenarkan dan ditetapkan di dalam hati dengan yakin bahawa pegangan itu benar dan tidak ada keraguan padanya (al-Asykur, 1984).

Asas akidah dalam Islam ialah tauhid kepada Allah SWT. Tauhid ialah intipati daripada Islam. Malah, sebahagian isi al-Qur’an membicarakan tentang tauhid, baik dalam ayat-ayat yang mengandungi cerita, berita tentang Allah serta sifat-sifat-Nya dan juga di dalam ayat-ayat yang menerangkan makhluk dan perbuatannya. Bersumberkan daripada tauhid ini, lahirilah cabang-cabang lain yang berupa peraturan-peraturan yang mengatur hubungan sesama manusia, manusia dengan alam dan manusia dengan Tuhannya. Dalam semua bentuk peraturan ini, tujuan utamanya adalah untuk memperkuatkan serta menanam tauhid terhadap Allah SWT dalam hati setiap orang yang beriman (al-Sa’di, 2000).

Al-Ghazali menyatakan pembinaan akidah hendaklah dicapai melalui 10 peringkat. Peringkat pertama pada keadaan zat Allah SWT. Keadaan zat Allah SWT adalah tunggal tiada sekutu, tiada tandingan dan tiada persamaan padanya. Zat Allah adalah sepertimana yang dijelaskan oleh Nabi SAW iaitu sentiasa wujud tiada pengakhiran baginya, *qadim*, tiada awal pula baginya. Allah berkuasa, tiada yang mampu menandinginya. Dialah yang awal dan akhir, yang *zahir* dan *batin* serta tiada sekutu.

Kedua, pembinaan akidah ialah melalui penyucian Allah SWT. Penyucian ini bermaksud menyisihkan persamaan Allah SWT dari sebarang jisim, sebarang bentuk dan sebarang pembahagian. Allah hendaklah disucikan dari disamakan dengan sebarang makhluk yang berjisim, berhajat kepada sesuatu, kudrat yang terhad dan dibatasi oleh masa.

Ketiga, melalui kudrat Allah SWT. Allah bersifat dengan hidup, kuat, berkuasa dan pengazab. Tidak terdapat kekurangan dan kelemahan pada-Nya. Allah tidak tidur, lupa dan tidak mati dan binasa. Dia bersendiria pada penciptaan sekian makhluk dan Dia sahajalah yang memberikan rezeki dan hayat makluknya.

Keempat, melalui limu Allah SWT. Allah bersifat dengan ilmu iaitu maha mengetahui segala maklumat, meliputi segalanya sehingga perkara yang paling tersembunyi. Ilmu-Nya ialah *qadim* dan *azali* oleh itu bukanlah ilmu yang baru diketahui seperti manusia. Justeru pembinan akidah melalui ilmu ialah meyakini Allah mengetahui segenap perkara yang berlaku, telah berlaku dan akan berlaku.

Kelima, melalui kehendak Allah SWT. Allah bersifat dengan berkehendak oleh itu segala yang terjadi pada makhluk sama ada sedikit atau banyak, kecil atau besar, baik atau buruk, manfaat atau mudarat, iman atau kufur, berjaya atau rugi kesemuanya terletak pada kehendak Allah SWT. Jika Dia hendak maka ia berlaku dan jika Dia tidak berkehendak maka tidak berlaku. Dalam bahagian ini al-Ghazali turut menjelaskan panjang lebar berkenaan konsep ketentuan Allah SWT dan bagaimana makhluk diberi pilihan dalam menentukan nasibnya sendiri di akhirat.

Keenam, melalui sifat mendengar dan melihat. Allah bersifat maha mendengar dan maha melihat iaitu Dia melihat segala yang berlaku baik yang berlaku pada pagi hari dan malam hari, sama ada zahir dan batin. Dia juga maha mendengar segala perkara baik yang tersembunyi dan jelas. Allah tidak berhajat kepada anggota pancaindera seperti makhluk untuk melihat dan mendengar sepertimana tidak sama sifat melihat dan mendengar Allah dengan makhluk.

Ketujuh, melalui *kalam* Allah SWT. Allah bersifat dengan *kalam* iaitu dengan menegah kemungkaran, menyuruh kepada kebaikan. Dia berjanji dengan *kalam* yang *azali* dan *qadim*. Namun *kalam* Allah SWT tidak seperti percakapan manusia yang berbunyi dan berhuruf bahkan seperti yang layak pada zat-Nya.

Kelapan, melalui perbuatan Allah SWT. Allah wujud tanpa sekutu dan dialah yang menciptakan melalui perlakuannya setiap sesuatu yang baharu. Dia juga bijkasana pada perbuatan-Nya, adil dalam memutuskan serta tidak dapat dibandingkan keadilan Allah dengan keadilan hamba.

Kesembilan, pembinaan akidah dapat dicapai melalui beriman pada hari akhirat. Allah telah memisahkan antara ruh dan jasad dengan mati. Selepas kematian, janji-janjinya akan tertunai pada kebangkitan, perhimpunan agung seluruh manusia. Seterusnya, setiap mukalaf akan melihat amalannya sama ada baik atau sebaliknya. Setiap perkara akan dihitung dan diadili dari sebesar-besar perkara sehingga sekecil-

kecilnya. Manusia yang beramal soleh akan diberi ganjaran syurga manakala manusia yang ingkar pada arahan Allah akan diazab di neraka.

Yang terakhir, pembinaan akidah dapat dicapai melalui beriman dengan kenabian Nabi Muhammad SAW. Keimanan ini ialah dengan mempercayai bahawa Nabi Muhammad merupakan utusan Allah SWT yang membawa wahyu kepada orang arab dan *ajam*, kepada seluruh manusia dan jin. Syariat yang dibawa oleh baginda meminda syariat terdahulu. Tidak sempurna iman seseorang sehingga dia beriman dengan Nabi Muhammad SAW.

Secara kesimpulan, gagasan pembinaan akidah al-Ghazali terdiri daripada zat Allah SWT, penyucian Allah, pada kudrat-Nya, pada pengetahuan-Nya, pada kehendak-Nya, pada sifat mendengar dan melihat-Nya, pada berkata-kata, pada perbuatan-Nya, pada beriman dengan hari akhirat dan kenabian Nabi Muhammad SAW. Selain itu, dalam setiap gagasan yang dikemukakan beliau disertakan ayat al-Quran atau hadis Nabi SAW sebagai penghujahan.

Dalam konteks individu, akidah merupakan asas yang mampu melahirkan insan yang mempunyai keyakinan yang tinggi kepada Allah SWT seterusnya membentuk keimanan, kerohanian, keilmuan, penghayatan dan amalan bagi melahirkan individu yang seimbang emosi, rohani dan akalanya dengan amalan dan tingkah laku fizikalnya (Sabiq, 2003).

Mutakhir ini, isu penghayatan akidah belia telah dibangkitkan oleh ilmuan dan pemimpin masyarakat. Hal ini berikutan pelbagai masalah belia seperti ajaran sonsang, keruntuhan akhlak dan gejala sosial (Hassan, 2011). Keruntuhan nilai akidah dalam diri seseorang bukan sahaja menjadi ancaman kepada kesejahteraan diri dan masyarakat malah turut menjadi punca sebenar kepada kelemahan emosi dan spiritual seseorang yang mengakibatkan berlaku perkara-perkara yang tidak diingini seperti kecenderungan membunuh diri serta kemurungan (al-Qaradawi, 2005).

Pada hari ini, dadah merupakan salah satu isu kesihatan awam yang sering diberi perhatian dan dikaitkan dengan pelbagai masalah jenayah dan kesihatan mental. Penagihan dadah amat sinonim dengan remaja khususnya dalam kalangan remaja yang berisiko (Ismail et.al 2015) Penglibatan golongan remaja dalam masalah salah guna bahan menunjukkan belia berumur 19-39 tahun merupakan majoriti tertinggi penagih yang dikesan, manakala penagih remaja yang berumur antara 13-18 tahun menunjukkan peningkatan yang signifikan (Abdul Kadir, Paad & Abd. Ghapar, 2013).

Peranan akidah dalam menangani isu penagihan dadah wajar dikaji khususnya melalui aspek pencegahan. Hal ini kerana mencegah lebih baik daripada mengubati. Ditambah pula terdapat keperluan untuk menambah baik startegi pencegahan dadah sedia ada (Arip et. al. 2015). Kemerosotan akhlak dan jati diri dalam kalangan belia hanya boleh diatasi melalui kekuatan akidah dan hubungan yang berterusan dengan Allah Taala (Ary, 2002). Kekuatan penghayatan akidah merupakan kekuatan asas yang harus dikuasai oleh remaja bagi membersihkan emosi, fikiran dan perlakuan

daripada melakukan perkaraperkara yang bertentangan dengan kehendak Islam dan tidak bermanfaat.

b) Amalan Zahir

Dalam membentuk kerohanian seorang muslim, al-Ghazali menyatakan selepas pembinaan akidah seseorang hendaklah melengkapkan diri dengan ibadah. Amalan zahir atau ibadah merupakan tuntutan utama Islam sehingga telah menjadi rukun dalam rukun Islam iaitu *syahadah*, solat, zakat, puasa dan menunaikan haji. Gagasan amalan zahir ini pula mengandungi 10 perkara.

Pertama, menjaga solat. Al-Ghazali telah menegaskan solat merupakan ibadah yang terpenting kerana ia merupakan tiang agama hal ini berdasarkan sabda Nabi SAW:

Mendirikan kewajipan solat pula hendaklah dengan tiga perkara. Pertama dengan menjaga kebersihan iaitu berwudhuk atau mandi junub, menjaga kebersihan pakaian dan kebersihan tempat solat. Kedua, dengan menjaga amalan solat pada zikir dan tasbihnya disamping dipersiapkan dengan adab mengadap Allah dan amalan-amalan sunat. Ketiga dengan menjaga ruh solat iaitu dengan mendirikan solat dengan penuh ikhlas dan khusyuk.

Kedua, menjaga amalan zakat dan sedekah. Zakat merupakan perintah yang wajib apabila cukup tempoh dan kiraanya serta merupakan rukun Islam ketiga. Namun al-Ghazali juga menekankan kepentingan bersedekah kerana kedua zakat dan sedekah mempunyai peranan teras dalam pembangunan umat iaitu menjamin keharmonian hidup bermasyarakat dan kestabilan sesebuah negara. Al-Ghazali juga menegaskan menjaga amalan zakat dan sedekah dapat dicapai melalui 3 perkara. Pertama dengan menginfakkan harta secara tersembunyi. Hal ini bagi mengelakkan perasaan *riya* dan fitnah masyarakat. Kedua, dengan tidak mengharap balasan daripada yang menerima. Ketiga, dengan mengeluarkan daripada sebaik-baik harta yang halal dan bersih.

Ketiga, melalui puasa. Puasa wajib dilaksanakan pada bulan ramadhan sekali setahun dan ia merupakan rukun Islam keempat. Puasa merupakan ibadah yang tinggi nilai penghambaan dalam agama dan merupakan manifestasi kawalan nafsu dan jiwa. Al-Ghazali menyatakan menjaga ibadah puasa ialah dengan 3 perkara. Pertama dengan menjaga diri daripada makan dan minum. Kedua, dengan menjaga anggota daripada perlakuan dosa. Terakhir, dengan menjaga hati daripada fikiran dan was-was yang sia-sia.

Keempat, menjaga amalan haji. Haji merupakan ibadah yang wajib dilaksanakan seumur hidup sekali apabila cukup kemampuan. Haji merupakan rukun Islam yang terakhir iaitu kelima. Menjaga ibadah haji ialah dengan menjaga hati, percakapan dan perbuatan dari perkara keji sepanjang menjalankan haji. Selain itu, tidak menyibukkan diri dengan urusan duniawi agar tidak menjejaskan penghayatan

ibadah. Akhir sekali, menghayati sepenuh hati setiap rukun haji kerana ia umpama musafir ke akhirat.

Kelima, menjaga amalan membaca al-Quran. Al-Quran merupakan kalam Allah dan wahyu kepada seluruh manusia. Al-Quran merupakan sumber rujukan umat Islam yang utama dan telah dijamin autoritinya oleh Allah SWT sehingga hari kiamat. Menjaga al-Quran ialah dengan membacanya dengan penuh rasa penghormatan dan keagungan, menjaga hukum bacaan dan wakaf serta menghayati makna, meneliti tadabur dan mengkaji tafsir ayat al-Quran.

Keenam ialah dengan mengingati Allah SWT setiap masa. Mengingati Allah SWT atau zikir kepadanya dapat dilaksanakan dengan hati dan lidah. Al-Ghazali menegaskan seruan zikir kepada Allah telah terkandung dalam beberapa ayat al-Quran dan menjadi tanggungjawab seorang hamba untuk tidak terlepas daripada zikir kepadanya walau apa pun pekerjaan yang dilaksanakan. Walalupun zikir selalunya dizahirkan pada lisan, namun tumpuan utama zikir ialah hati iaitu seseorang mengetahui, memahami, menghayati dan akhirnya menginsafi saat zikir itu terserap dalam hatinya.

Ketujuh ialah dengan mencari rezeki halal. Menjaga dan menuntut perkara halal merupakan kewajipan seorang muslim terutamanya bapa yang menyara keluarganya. Memastikan makanan dan sumber pendapatan yang halal telah dititikberatkan dalam agama dan dikaitkan dengan kebersihan hati dan penerimaan permintaan hamba kepada Allah SWT. Menjaga perkara halal dapat dicapai dengan meninggalkan perkara syubhah dan haram, meninggalkan perkara yang tidak diketahui statusnya dan meninggalkan meraih rezeki dengan penindasan dan kezaliman.

Kelapan ialah dengan menjaga hak muslim dan menjaga hubungan dengan mereka. Imam al-Ghazali menjelaskan, manusia ialah makhluk sosial yang saling memerlukan satu sama lain. Islam telah menegaskan kepentingan menjaga hubungan sesama manusia dan menghormati batasan dan undang-undang. Sebahagian tuntutan agama pula tidak akan tercapai tanpa jaringan sosial dan silaturahim. Menjaga hubungan sesama manusia dapat dicapai dengan bersifat empati iaitu tidak melakukan sesuatu yang tidak disukai kepada orang lain, dengan menjaga akhlak dan adab, menjaga pemakaian dan aurat, tidak mengancam dirinya dan hartanya dan akhir sekali mematuhi peraturan sesama manusia yang ditetapkan oleh Islam.

Kesembilan, dengan menyuruh kepada kebaikan dan mencegah daripada keburukan. Perkara ini telah ditekankan oleh Islam sehingga dijadikan syarat sebaik-baik umat. Imam al-Ghazali menyatakan orang yang tidak melaksanakan tuntutan ini sedangkan mengetahui kemungkaran yang berlaku maka dia umpama bersekongkol dan menyokong perlakuan tersebut. Menyuruh kepada kebaikan dan mencegah daripada keburukan dapat dicapai melalui keazaman, percakapan dan tindakan. Tidak menjadi syarat mengajak kepada kebaikan daripada sepertimana tidak menjadi syarat mencegah keburukan daripada seorang soleh bahkan setiap muslim tidak kira latar

belakang perlu menjayakan tanggungjawab ini. Jika tuntutan ini terlaksana, ia akan menjamin masyarakat yang prihatin, harmoni dan tenteram serta diberkati Allah SWT.

Kesepuluh dan terakhir, dengan mengikuti sunnah Nabi SAW. Nabi SAW adalah sebaik-baik contoh teladan yang mesti diikuti. Al-Ghazali menyatakan teladan Nabi SAW mesti dicontohi dalam segenap aspek kehidupan sama ada ibadah, muamalat dan akhlak.

c) Pembersihan Perlakuan dan Sifat Mazmumah

Mazmumah dari sudut bahasa berasal daripada berkata ‘*zam*’ yang bermaksud keji. Ia menggambarkan sesuatu yang memalukan dan aib bagi seseorang (Ibn Manzur, 1990).

Al-Ghazali menghuraikan keperluan mengetahui sifat-sifat *mazmumah* atau sifat tercela bahawa ia merupakan perkara pertama dalam mencapai penyucian jiwa (Al-Ghazali, 2003). Diumpamakan tidak mungkin kota itu dapat ditakluki jika askarnya tidak diketahui dan dikaji. Oleh itu, al-Ghazali telah menghuraikan sifat *mazmumah* terlebih dahulu sebelum mensyarahkan sifat terpuji atau *mahmudah* yang perlu dimiliki oleh seorang muslim. Manhaj al-Ghazali ialah *takhali* kemudian *tahali* iaitu menyucikan kemudian menghiasi. Sifat *mazmumah* tersebut ialah buruk pemakanan, buruk percakapan, marah, hasad, bakhil dan cintakan harta, pangkat dan kedudukan, cintakan dunia, *kibr*, *ujub* dan *riya*.

Perlakuan *mazmumah* pertama ialah pemakanan yang tidak elok. Perut merupakan punca segala keinginan dan syahwat. Perut juga menyebabkan keinginan seksual, keinginan kepada makan dan mengumpul harta. Atas sebab ini al-Ghazali telah meletakkan perut sebagai punca segala utama sifat terkeji. Pemakanan yang tidak elok ialah dengan makan sehingga kenyang, melampau-lampau dan membazir.

Imam al-Ghazali telah menyenaraikan kelebihan berlajar yang dapat diperolehi oleh seseorang yang berpada-pada pada pemakanan. Pertama: hati yang jelas dan penglihatan yang tajam. Hal ini kerana kenyang menyebabkan kemalasan dan membutakan hati. Kedua: dapat melembutkan hati. Orang yang berlajar dapat merasakan kelazatan munajat dan cepat terkesan dengan zikir dan ibadat. Perkara ini turut disokong oleh al-Junaid dengan berkata : “Hendaklah kamu menjadikan diri kamu dengan hati kamu bebas daripada makanan agar ia dapat diisi dengan kemanisan munajat”. Ketiga: dapat menundukkan nafsu dan menjauhi sifat syaitan. Umum mengetahui menundukkan nafsu merupakan perkara yang berat dan memerlukan latihan bertahun-tahun. Berlajar dapat menundukkan nafsu dengan cara yang tidak dapat dikecapi dengan cara lain. Apabila berlajar seseorang akan sedar diri, merasa rendah diri dan sentiasa mengingati pemberi rezeki iaitu Allah SWT. Akhir sekali, berlajar dapat melahirkan rasa *qanaah* iaitu berpada-pada dan merasa cukup dengan rezeki Allah. Hal ini kerana berlajar melahirkan rasa empati terhadap orang susah dan fakir setiap hari mengharungi ujian kelaparan.

Kedua, percakapan yang tidak baik. Percakapan yang tidak baik ialah banyak bercakap pada perkara yang tidak berfaedah dan menyakiti orang lain. Al-Ghazali menjelaskan lidah merupakan cerminan bagi hati. Jika lidah itu baik maka baiklah hati itu. Sebagai contoh lidah yang kerap menipu akan memberi kesan kepada hati atas penipuan itu maka seluruh anggota lain akan gemar kepada pembohongan.

Al-Ghazali turut mengelaskan bentuk-bentuk percakapan yang buruk. Sebenarnya penerangan ini telah dijelaskan secara panjang lebar dalam kitabnya *ihya* dalam bab *Aafat al-Lisan* sebanyak 20 jenis perkara lisan. Secara tuntasnya, bentuk percakapan yang perlu dihindari oleh muslim ialah pembohongan. Pembohongan ialah haram disisi syarak kecuali jika darurat. Al-Ghazali juga menegaskan seorang muslim perlu berhati-hati juga terhadap pembohongan terhadap diri sendiri dengan angan-angan dan perkara palsu. Seterusnya, mengumpat. Mengumpat atau *ghibah* ialah menceritakan sesuatu tentang seseorang atas perkara yang tidak disukainya walaupun ianya benar. Al-Ghazali juga menjelaskan mengumpat tidak terhad pada percakapan sahaja bahkan apa-apa sahaja perkara yang memberi kefahaman seperti isyarat tangan atau apa-apa pergerakan. Selain itu, seorang muslim perlu menghindari berdebat. Berdebat yang dimaksudkan disini ialah berdebat yang tidak membawa sebarang faedah. Namun al-Ghazali menambah bahawa berdebat dibenarkan jika ia membawa faedah kepada agama. Akhir sekali, perkara *mazmumah* yang perlu dijauhi ialah pujian. Pujian yang dimaksudkan disini ialah pujian yang melampau bertujuan kepentingan tertentu. Pujian sebegini selalunya perkara dusta dan melahirkan perasaan bangga diri pada seseorang.

Ketiga, ialah perasaan marah. Marah merupakan sifat semula jadi seorang manusia. Namun marah yang tidak dapat dikawal ditegah agama. Hal ini kerana marah membawa kesan buruk kepada diri sendiri dan orang lain. Al-Ghazali mengumpamakan marah sebagai kepanasan daripada api yang membara. Sesiapa yang sering dikuasai perasaan marah umpama mempunyai ciri-ciri syaitan kerana syaitan dicipta daripada api.

Al-Ghazali juga membawa sebilangan hadis berkenaan tegahan marah daripada Nabi SAW. Beliau kemudian menambah: “Bagaimana tidak ditekankan soal marah walhal sifat ini menyebabkan pada zahirnya pukul-memukul, mencaci dan berbalah manakala pada batinnya menimbulkan permusuhan, hasad, perasaan benci dan keazaman untuk melakukan kejahatan kepada individu”.

Seterusnya, al-Ghazali telah mencadangkan cara-cara untuk mengatasi sifat marah. Pertamanya ialah dengan latihan. Latihan ini tidak bermaksud bertujuan untuk menghapuskan sifat marah kerana sifat ini tidak mungkin dapat dihapuskan. Bahkan sifat ini dapat digunakan pada sisi yang baik dalam peperangan dan mencegah kemungkar. Latihan ini ialah latihan berterusan dengan menahan kemarahan dengan akal dan syarak sehingga ianya dapat tunduk pada akal dan syarak. Kedua, dengan mempunyai kesedaran. Kesedaran ini dapat terhasil daripada ilmu dan amal. Dari sudut ilmu, seseorang dapat melahirkan kesedaran dengan mengetahui bahawa

Allah SWT yang mencipta segalanya dan seluruh makhluknya tertakluk di bawah kehendak-Nya. Oleh itu, tiada sesuatu yang berlaku atas muka bumi ini hatta sekecil-kecil perkara melainkan dengan izin Allah. Selain itu, seseorang perlulah sedar bahawa kemarahan Allah lebih dahsyat daripada kemarahan dirinya. Manakala dari sudut amalan seseorang hendaklah mengucapkan lafaz *istiazah* dan jika dia merasa tidak tenteram, hendaklah dia duduk jika dia dalam keadaan berdiri dan berbaring jika dia dalam keadaan duduk. Cadangan ini bertepatan dengan hadis oleh Nabi SAW berkenaan cara mengatasi perasaan marah.

Keempat, perasaan hasad. Hasad merupakan perasaan menginginkan seseorang hilang nikmat yang dikecapi atau mengharapkan musibah menimpanya. Hasad merupakan perkara yang diharamkan agama.

Hasad berpunca daripada keangkuhan, permusuhan atau mentaliti negatif seseorang. Orang yang hasad merasa benci akan nikmat Allah SWT yang diberikan kepada hambanya. Al-Ghazali dalam menerangkan sifat hasad telah membezakan hasad dengan semangat bersaing yang sihat. Perasaan persaingan yang sihat mencemburui apa yang dimiliki seseorang namun tidak mengharapkan nikmat seseorang itu hilang.

Seterusnya al-Ghazali telah mencadangkan metode mengatasi hasad dengan ilmu dan amalan. Dari sudut ilmu, seseorang hendaklah mengetahui perasaan hasadnya memudaratkan bukan orang tersebut bahkan dirinya sendiri. Mudarat ini dapat dilihat pada agamanya dan dunianya. Pada agamanya perasaan hasad membatalkan kebaikan yang dilakukan dan membawa dirinya kepada kemarahan Allah SWT. Pada dunianya seseorang akan menjadi negatif kerana sering bergelumang dengan perasaan hasadnya. Hal ini akan melahirkan seorang yang tidak gembira, mudah kecewa dan tidak berjiwa besar.

Dari sudut amalan, seseorang dapat mengatasi hasad dengan melakukan perkara yang bertentangan dengan tuntutan hasad seperti memuji orang yang dicemburui, melahirkan rasa gembira atas nikmat yang dimiliki orang lain dan melatih sifat tawadhu dalam diri.

Kelima, sifat bakhil. Bakhil merupakan sifat yang lahir kerana cintakan harta dan lupa akan akhirat. Agama telah memberikan amaran tentang sifat bakhil seperti mana sabda Nabi SAW:

اياكم والشح فانه اهلك من كان قبلكم

Maksudnya: “Berhati-hatilah akan bakhil. Kerana ia mencelakakan (kaum) sebelum kamu”

Sifat bakhil merupakan sifat *mazmumah* yang dicela dalam agama. Namun al-Ghazali dalam rencana perbincangan ini turut menyentuh salah faham bahawa memiliki harta merupakan perkara yang keji. Beliau menjelaskan dunia umpama tempat persinggahan seorang musafir. Tempat persinggahan ini ialah tempat seseorang

memenuhi keperluan sebelum menyambung perjalanan. Adalah tidak patut seseorang mengabaikan tempat perhentian kerana ia merupakan tempat dia memenuhi keperluan perjalanannya. Begitu juga harta, ia merupakan alat untuk mendapatkan keredaan Allah dengan nafkah, infak dan wakaf untuk perjalanan akhiratnya.

Namun, tidak dinafikan harta merupakan ujian bagi seorang muslim. Oleh itu, al-Ghazali telah berpendapat bahawa pemilikan harta hendaklah sekadar keperluan sahaja. Untuk mengukur keperluan ini seseorang boleh melihat harta yang dimiliki kepada 3 peringkat. Pertama: harta yang membawa kepada maksiat dan ingkar kepada Allah SWT. Harta ini melebihi keperluan si fulan dan tanggungannya maka ia digunakan untuk ingkar kepada Allah. Kedua: harta yang membawa kepada menikmati perkara harus. Perkara harus ini terdiri daripada nikmat pemakanan, pakaian dan tempat tinggal. Al-Ghazali menegaskan seseorang yang memiliki harta pada peringkat ini hendaklah berjaga-jaga akan sifat riya, takabur, angkuh dan bakhil. Ketiga: harta yang menyebabkan seseorang lalai daripada mengingati Allah SWT walhal mengingati Allah merupakan asas kebahagiaan ukhrawi.

Al-Ghazali menambah perbincangan berkenaan harta ini dengan menyentuh bahawa harta ini umpama ubat. Jika diambil sekadar keperluan maka ia mencukupi tetapi jika melebihi ia boleh membawa kepada maut. Harta yang berlebihan boleh membawa kepada sifat bakhil dan angkuh. Oleh itu, al-Ghazali mencadangkan beberapa metode untuk mengikis sifat bakhil dalam diri yang berpunca daripada cintakan harta. Pertama, hendaklah menyedari bahawa sifat bakhil akan merugikan akhirat seseorang dan menyebabkan ia dipandang hina di dunia. Dia juga hendaklah sedar bahawa ketika di mati harta tidak mungkin mengikutinya. Manakala dari sudut amalan, seseorang hendaklah mengamalkan sedekah dan infaq sehingga dia merasa ringan untuk memberikan hartanya.

Keenam, suka akan pangkat dan kedudukan. Orang yang mempunyai pangkat merupakan orang yang penting di sesebuah tempat atau organisasi. Secara umumnya orang yang berpangkat merupakan pemimpin kepada orang dibawahnya agar pekerjaan dan tanggungjawab dapat dilaksanakan dengan berjaya. Secara umum, pangkat bukanlah perkara yang dikeji dalam agama namun perasaan terlampau sukakan pangkat dan kedudukan boleh membawa kepada sifat *mazmumah*. Al-Ghazali menjelaskan asal kepada sifat kesukaan kepada pangkat ini ialah perasaan suka untuk dipuji dan disanjung di samping dapat memenuhi kehendaknya.

Perasaan terlampau suka akan kedudukan merupakan sifat yang keji kerana ia boleh membawa kepada *takabur* dan angkuh. Orang sebegini mempunyai keinginan untuk dipuji dan disanjung yang menyebabkan kedudukan yang dimiliki itu disalah guna untuk kepentingan peribadi.

Al-Ghazali berpandangan perasaan suka akan kedudukan merupakan perkara semula jadi kerana setiap manusia ingin merasa penting. Namun jika sifat ini begitu melampau bukan sahaja memberi kesan buruk kepada individu itu bahkan kepada

orang lain. Jika diteliti, punca kepada sifat ini ialah sifat sombong, memandang rendah kepada orang lain dan mementingkan diri.

Al-Ghazali menyimpulkan seseorang yang taksub akan kedudukan wajar mempunyai kesedaran bahawa dunia ini hanya sementara manakala akhirat ialah tempat perhitungan sebenar. Memiliki sifat rendah diri dan sentiasa ingat akan kebesaran Allah SWT merupakan penawar terbaik bagi sifat ini. Orang sebegini perlu berusaha mendapatkan kebebasan daripada belenggu ini kerana pada hakikatnya dia ialah hamba kepada sifat buruknya. Kebebasan ini perlu dikecapi melalui ilmu dan amal berlandaskan cara yang diajar oleh Nabi SAW.

Ketujuh, Cintakan Dunia. Cintakan dunia merupakan punca kepada setiap dosa. Dunia yang dimaksudkan disini bukanlah yang merangkumi harta dan pangkat sahaja bahkan setiap perkara yang membawa kepada kelazatan dunia. Seseorang yang cintakan dunia akan takut untuk menginfakkan hartanya, takut untuk menyatakan kebenaran dan takut untuk keluar berperang di jalan Allah SWT. Individu ini merasakan kehidupan dunia ialah kehidupan terakhirnya oleh itu dia perlu melakukan segalanya untuk memenuhinya.

Islam menegah pemikiran sebegini dan meletakkan mentaliti akhirat sebagai syarat rukun Iman. Hal ini tidak bermaksud tidak boleh mencintai perkara dunia. Al-Ghazali menjelaskan kelazatan dunia yang dinikmati orang mukmin berbeza dengan yang dinikmati orang yang lalai. Orang mukmin mencintai dunia kerana terdapat perkara yang menyebabkan mereka ingat akan alam akhirat serta manfaat yang dapat dibawa ke sana manakala semestinya alam akhirat itu lebih dicintai daripada dunia yang sementara.

Untuk mengubat penyakit ini seseorang hendaklah menyedari kehidupan dunia hanya sementara serta melazimi hidup dalam keadaan sederhana iaitu tidak meletakkan dunia di hatinya. Cara hidup yang terbaik ialah gaya Nabi SAW dan para sahabat baginda yang mendahulukan kehidupan akhirat atas segala-galanya. Golongan sebegini telah mencapai tahap cinta akan akhirat dan sentiasa menanti pertemuan dengan Allah.

Akhir sekali, perasaan *Al-Kibr*, *al-Ujub* dan *al-Riya'*. *Al-Kibr* ialah sifat merasa diri sendiri lebih baik berbanding orang lain daripada sifat kesempurnaan. Sebagai contoh seseorang itu merasakan dirinya lebih amanah berbanding orang lain. Namun jika seseorang merasakan dirinya lebih lemah berbanding orang lain ia tidak dikira sebagai *al-Kibr* kerana ia merupakan sifat kekurangan.

Al-Kibr merupakan sifat yang ditegah dalam agama dan dibenci masyarakat. Al-Ghazali telah menghuraikan *al-Kibr* merupakan sifat keji yang melahirkan perbuatan yang tidak disenangi orang sekelilingnya. *Al-Kibr* menyebabkan seseorang merasa angkuh dan bangga diri lalu menindas golongan lemah tanpa sifat empati. Sifat ini juga menyebabkan seseorang lupa diri dan asal usulnya sehingga tidak menghormati ibu bapa dan kaum kerabatnya. Selain itu, punca kepada sifat ini ialah

berbangga dengan pengetahuan, bangga dengan amalan, bangga dengan nasab dan akhir sekali bangga dengan harta dan kecantikan.

Sifat yang berkaitan dengan perasaan ini ialah *ujub* dan *riya'*. *Ujub* ialah perasaan tinggi diri terhadap segala nikmat yang diterima dengan melupai segala nikmat datangnya dari Allah SWT. *Ujub* merupakan punca kepada perasaan *kibr* yang merupakan penyakit hati. Manakala *riya'* ialah perasaan mengharap kedudukan di hati manusia sama ada dengan ibadat, amalan, rupa, pakaian, kata-kata dan pencapaian. Perasaan *riya'* mengubah matlamat manusia yang melakukan amalan demi manusia yang tidak dapat memberi sebarang manfaat dan mudarat.

Al-Ghazali menambah, kesan daripada sifat ini akan menatijahkan dua perkara. Pertama: menentang kebenaran meskipun mengetahui kebenarannya. Contohnya, golongan musyrikin Quraisy enggan memeluk Islam meskipun pelbagai mukjizat telah dilihat kepada mereka. Kedua, bersifat berpura-pura dengan akhlak yang baik dihadapan orang lain. Hal ini kerana sebegini mahu menunjukkan dirinya yang terbaik.

Al-Ghazali mencadangkan pemulihan akhlak ini melalui ilmu iaitu dengan mengenali dirinya yang sebenar. Mengetahui asal usul penciptaan manusia yang diciptakan dari tanah dan disenyawakan dari air mani boleh melahirkan sifat rendah diri. Selain itu, mengetahui asal usul dirinya yang jahil kemudian diberikan pelajaran dan didikan sehingga menjadi ke tahap sekarang dapat menimbulkan kesedaran tentang kebergantungan terhadap orang lain dan jasa orang lain terhadap dirinya. Seterusnya, sifat ini dapat dihindari melalui amalan perhambaan terhadap Allah SWT. Amalan ini seperti menunaikan solat, zikir, zakat dan puasa. Setiap amalan bertujuan mendapatkan keredaan Allah SWT dan menuntut kerendahan hati manusia. Selain itu, merenung terhadap kehebatan alam dan keunikan ciptaan Allah juga dapat menimbulkan keinsafan. Amalan ini hendaklah disertai dengan rasa rendah diri kerana kebesaran dan kehebatan Allah SWT.

d) Melengkapkan Diri Dengan Perlakuan & Sifat Mahmudah

Berlawanan dengan sifat *mazmumah*, sifat *mahmudah* merupakan gagasan sifat-sifat yang terpuji yang dimuliakan oleh agama.

Pertama ialah taubat. Taubat ialah kembali kepada Allah SWT daripada maksiat kepada ketaatan. Asas kepada taubat ialah keimanan dan keinsafan kepada Allah SWT. Hukum taubat ialah wajib kepada setiap insan. Al-Ghazali menjelaskan tidak menjadi satu perkara yang menghinakan jika seseorang melakukan kesalahan selagi dia memohon kemaafan dan kembali kepada Allah SWT. Taubat juga merupakan pintu kepada segala kebaikan dan perubahan. Kedudukan taubat sebagai sifat *mahmudah* pertama merupakan suatu pentunjuk kepada kepentingan dan keutamaan taubat.

Sifat yang kedua ialah takut. Takut ialah perasaan gerun dan tidak tenteram dalam hati akibat melakukan perkara yang dibenci oleh Allah SWT. Bagi mencapai

ketakutan, al-Ghazali telah menjelaskan dua cara. Pertamanya, melalui pengenalan Allah SWT dari sudut kekuasaan dan keagungannya. Kedua, melalui melihat kebesaran Allah SWT yang terdapat pada makhluknya. Ketakutan kepada Allah SWT akan melahirkan perasaan pengawasan pada seseorang baik pada hatinya, percakapan dan perlakuan.

Sifat yang ketiga ialah zuhud. Zuhud ialah mengosongkan dunia di dalam hati. Sifat ini akan melahirkan rasa bersyukur atas nikmat yang ada dan tenteram dengan dugaan yang dihadapi. Sifat ini dapat dikecapi dengan ilmu tentang keagungan Allah SWT, berpada-pada dengan nikmat yang dikecapi, disamping amalan yang ikhlas dan mengharapkan keredhaan dari Allah SWT.

Sifat yang keempat ialah sabar. Sabar ialah perasaan menahan yang kuat dari godaan sifat *mazmumah* dan hawa nafsu. Sabar merupakan sifat yang penting dalam kehidupan manusia terutamanya dalam interaksi sosial. Sifat sabar akan menjadikan seseorang optimis, berdaya saing dan mempunyai daya tahan yang tinggi.

Sifat kelima ialah syukur. Syukur merupakan perasaan penghargaan kepada Allah SWT selaku pemberi segalanya. Syukur melalui hati ialah dengan memahami hati untuk bersyukur melalui pengetahuan dan pengenalan kepada Allah SWT. Manakala melalui lisan dan amal pula ialah dengan sentiasa bermunajat kepadanya, menampakkan nikmat yang dikurniakan, menyebarkan pertolongan kepada makhluk lain dan mengucapkan lafaz *alhamdulillah*.

Sifat keenam ialah ikhlas. Ikhlas ialah niat yang tulus semata-mata mengharapkan keredhaan Allah SWT dalam melakukan sesuatu perkara. Ikhlas merupakan syarat penerimaan sesuatu amalan dan merupakan intipati sesuatu ibadah. Ibadah yang ikhlas akan melahirkan rasa lezat dalam beribadah dan membuahkan hasil ibadah yang dikehendaki.

Sifat ketujuh ialah tawakkal. Tawakkal ialah menyakini bahawa Allah SWT. itu yang bersifat memiliki, menciptakan sesuatu dengan adil dan menurunkan sesuatu dengan kadar yang sepatutnya yang telah ditetapkan kepada seseorang hamba. Manusia yang bertawakkal akan berusaha sebaik mungkin dan menyerahkan hasilnya kepada Allah SWT yang menentukan segalanya. Oleh yang demikian, *tawakkal* adalah kebergantungan sepenuhnya kepada Allah SWT. tanpa mengharapkan sesuatu yang lain dari-Nya di samping diiringi dengan unsur usaha sebagai sebab dalam memperolehi sesuatu.

Sifat kelapan ialah *mahabbah*. *Mahabbah* atau kecintaan didefinisikan sebagai menyimpan perasaan cinta, kasih dan sayang pada Allah SWT dengan memuliakan-Nya. Seseorang yang berkasih sayang kepada Penciptanya akan merasa rindu serta merasa gelisah jika kehilangan rasa sayang dan rindu tersebut. Rindu dan cinta itu akan lahir dari hati seseorang dengan ikhlas dan tidak akan merasa terpaksa untuk bertemu dengan kekasihnya. Manakala seorang hamba yang sentiasa bersama Allah SWT akan disayangi-Nya berdasarkan kepada kadar atau tahap imannya. Selain itu,

al-Ghazali juga turut menekankan konsep tauhid dan hubungannya dengan *mahabbah*. Apabila sempurna tauhid iaitu dengan tidak menyekutukan-Nya terhadap sesuatu yang selain dari-Nya, maka sempurna kasih sayang seseorang itu terhadap kekasih-Nya (Allah). Dengan kasih sayang tersebut sekaligus dapat menyempurnakan *tawakkal* dan iman seseorang.

Sifat kesembilan ialah reda. Al-Ghazali menyatakan reda bermaksud apabila seseorang hamba tidak berbolak balik hatinya pada sesuatu yang tiada atau ada. Oleh itu, orang sebegini sentiasa tenang dan menerima dengan terbuka apa-apa sahaja ketentuan Allah SWT. Al-Ghazali menjelaskan bahawa reda kepada Allah SWT (terhadap setiap ketentuan-Nya) merupakan keyakinan kepada Allah SWT yang tertinggi. Sesiapa yang meredhai setiap ketentuan Allah SWT dengan keredaan yang terbaik, dia akan memperoleh keredaan dari Allah SWT. Ini kerana reda merupakan kemuncak ganjaran dan pemberian dari Allah SWT.

Sifat kesepuluh dan terakhir ialah mengingati mati. Al-Ghazali menjelaskan, mati merupakan pemutus kepada segala nikmat. Insan yang sibuk dengan urusan serta mabuk dengan nikmat dunia pasti merasa sedar apabila dihadapkan dengan kematian. Mengingati mati ialah perkara yang dilazimi oleh orang yang merindui pertemuan dengan Allah SWT kerana kecintaan dan kerinduannya kepada Allah SWT.

5. Pencegahan Dadah Melalui Terapi Psikospiritual Islam Berdasarkan Pendekatan Imam al-Ghazali

Malaysia merupakan negara membangun yang sedang menuju ke arah negara maju. Kepantasan pembangunan negara selari dengan pembangunan komunikasi dan teknologi maklumat telah meninggalkan kesan sosio-psikologi yang kompleks kepada masyarakat. Akibat dari kesan tersebut boleh mendatangkan pelbagai penyakit jiwa yang lain seperti tertekan, bimbang, kacau bilau dan murung. Perasaan tersebut bukan hanya menjejaskan pertimbangan mental seseorang, malah boleh mengakibatkan implikasi negatif terhadap jasadnya. Maka tidak hairanlah jika ia dikaitkan dengan peningkatan gejala-gejala sosial dan kes-kes jenayah seperti menagih dadah, gengsterisme, vandalisme, bunuh diri, seks bebas dan lain-lain yang juga merupakan gambaran terhadap nilai-nilai moral dan pengabaian mereka terhadap nilai-nilai kemanusiaan serta bertindak di luar batasan norma agama (Hanafi Mohamed).

Justeru itu, pendekatan tasawuf dilihat menjadi satu alternatif dalam merawat penyakit psikologi tersebut yang akhirnya turut menyumbang kepada permasalahan dadah (Yusuf Khalid, 2008). Pendekatan ini amat wajar kerana keseluruhan metodologinya merupakan pendekatan praktis atau amali secara berterusan, konsisten, menyeluruh yang boleh menjamin keberkesanan dalam pembentukan personaliti berpaksikan fitrah insan sebagaimana yang telah dibuktikan oleh perjalanan tamadun Islam (Sharifah Muhsin, 2012).

Hal ini dikuatkan lagi melalui kajian semasa di Malaysia yang menyokong pendekatan psikospiritual Islam dalam menangani dadah. Melalui kajian Mahmood Nazar (2006) rawatan pemulihan yang berteraskan kepada al-Quran dan hadis serta menggabungkan kaedah tasawuf mempunyai kesan rawatan yang positif dan berjangka panjang. Hal ini kerana beliau berpandangan punca utama penagihan dadah ialah kerohanian yang rapuh. Selain itu, Abdul Manam (2007) menyatakan hasil pendekatan pondok inabah yang menggunakan pendekatan tasawuf dalam memulihkan remaja yang menghadapi permasalahan dadah adalah sangat memberangsangkan. Beliau mengemukakan 50% penagih dadah dan remaja bermasalah yang memasuki inabah telah berjaya dipulihkan secara sepenuhnya. Akhir sekali, Mansor Abu Talib et. al (2017) merumuskan modul psikospiritual Islam yang diterapkan di pusat pemulihan telah menunjukkan hasil yang positif. Perkara ini dapat dilihat pada perubahan tingkah laku, disiplin dan amalan kerohanian.

Umum mengetahui mencegah lebih baik daripada mengubati. Manakala kajian Munro G. Ramsden pula menyatakan golongan yang berisiko menagih dadah lebih wajar diberikan kaunseling dan rawatan kerohanian agar tidak terjerumus kepada penagihan yang lebih sukar untuk diselamatkan. Beritikad tolak dari sini, penulis melihat sumbangan yang boleh diberikan melalui terapi psikospiritual Islam berdasarkan pendekatan imam al-Ghazali.

Penulisan ini telah menerangkan gagasan pemikiran Imam al-Ghazali berkenaan tasawuf yang dapat dilihat pada pemikiran beliau berkenaan konsep penyucian jiwa. Dapatan ini mampu dibentuk sebagai sebuah modul terapi psikospiritual untuk pencegahan dadah. Hal ini kerana pendekatan beliau dilihat sebagai mengandungi nilai kerohanian Islam yang tinggi, bersistematik dan berdasarkan al-Quran dan Sunah.

Penyucian jiwa ialah satu kaedah terapi atau metode pembersihan jiwa seseorang dari penyakit-penyakit rohani berdasarkan metode psikospiritual Islam dalam merealisasikan matlamat kehidupan sebenar manusia. Secara keseluruhan, penulis melihat *maqamat* yang dibincangkan oleh al-Makki sesuai untuk dibentuk sebagai terapi psikospiritual. Hal ini kerana pembawaan *maqamat* ini melibatkan penerapan sifat-sifat positif, penekanan elemen teori dan praktikal serta mengandungi elemen motivasi yang tinggi. Tidak dinafikan modul psikospiritual Islam telah ada dan dilaksanakan sebagai contoh Modul ISRA yang dilaksanakan di pusat pemulihan (Mansor Abu Talib et. al, 2017). Namun, modul ini hanya dibina dan digunakan untuk rawatan pemulihan. Penulis melihat pendekatan penyucian jiwa al-Ghazali ini mempunyai kelebihan tersendiri dalam langkah pencegahan dadah disamping ianya merupakan kerangka yang komprehensif untuk pembinaan modul pencegahan dadah.

6. Penutup

Masalah jiwa dan emosi yang melanda masyarakat pada hari ini telah melahirkan pelbagai pandangan dan pemikiran khususnya daripada pemikir barat bagi merungkaikan masalah yang dihadapi. Namun para pemikir Islam melihat konsep dan teori yang telah dibawa oleh para pemikir barat ini mempunyai kelemahan yang tersendiri lebih-lebih lagi apabila didapati bahawa hampir kesemua teori barat yang berbentuk saintifik ini telah pula mengabaikan entiti minda dan ruh yang diambil berat oleh agama. Kesannya pendekatan psikologi ini tidak memenuhi fitrah manusia. Oleh yang demikian, terdapat keperluan kepada bidang psikospiritual dalam melibatkan unsur-unsur agama dan kerohanian. Hasilnya, ia dapat meningkatkan gaya hidup yang sihat, memberi perasaan kawalan oleh Tuhan, menyediakan harapan, memberi makna diri serta keyakinan kepada seseorang individu tersebut (Yusuf Khalid, 2008). Kebanyakan ahli terapi melihat kepercayaan kerohanian dan tingkah laku adalah sumber yang paling berkesan dalam meningkatkan perubahan terapeutik. Oleh itu, sebagai umat Islam kita perlulah melihat aspek psikologi dan terapi ini melalui kaca mata agama Islam yang merujuk al-Quran dan al-Sunnah.

Al-Ghazali telah memberi sumbangan yang besar terhadap bidang tasawuf Islam melalui karya beliau iaitu *Al-Arbain fi Usul* (al-Ghazali, 1964). Dalam kitab ini, al-Ghazali menjadikan al-Quran dan Sunnah sebagai sumber rujukan beliau dalam apa-apa sahaja pemikiran beliau berkenaan tasawuf yang menjadikan kitab ini begitu dinilai tinggi. Amat malang sekali jika sumbangan yang begitu berharga ini hilang bergitu sahaja dimamah zaman. Penulis berharap penulisan ini dapat dikembangkan lagi sehingga dapat membentuk model atau modul psikospiritual Islam al-Ghazali bagi pencegahan dadah.

Rujukan

AADK. 2017. *Buku Dasar Dadah Negara*. Malaysia: Agensi Anti Dadah Kebangsaan.

AADK. 2018. *Laporan Agensi Anti Dadah Kebangsaan 2017*. Malaysia: Agensi AntiDadah Kebangsaan.

Abdul Ghafar Taib. 2005. *Bersama Perangi Dadah*. Kuala Lumpur: Penerbitan Sri Kenanga.

Abdul Manam. 2007. Bina insan menerusi kaedah spiritual: satu tinjauan terhadap pendekatan inabah. *Kertas Kerja Seminar Tasawwuf Negeri Sembilan 2007*.

An-Nawawi. 1992. *Riyadh As-Salihin*. Damsyik: al-Maktab al-Islami.

Al-Ghazali. 2003. *Al-Arbain Fi Usul*. Jeddah: Dar al-Bashir.

Al-Ghazali. 1964. *Al-Munqidh Min al-Dalal*. Kaherah: Maktabat al-Misriyyah

Al-Qushayri. 2003. *al-Risalah al-Qushayriyyah*, Abd al-Halim Mahmud, Kaherah: Dar al-Khayr

Al-Yafi'i. 1970. *Mir'at al-Jinan wa Ibarat al-Yaqzan*. Beirut: Muassasah al-Alami li Matbuah.

As-Saadi, Abdul Rahman. 2000. *Taysir al-Karim ar-Rahman*. Beirut: Muassasah al-Risalah.

Aziz Shah et. al. 2015. Kesan program pencegahan dadah berasaskan modul pengubahsuaian corak pemikiran (PCP) ke atas daya tahan dan kelangsangan dalam kalangan belia berisiko. *Jurnal Antidadah Malaysia*.

Chan Yuen Fook, Gurnam Kaur Sidhu, Wee Eng Hoe, Zaiham Abd. Hamid & Abdul Halim Hussin. 2015. Keberkesanan program skuad 1malaysia dalam pencegahan penyalahgunaan dadah di kalangan klien berisiko di komuniti. *Jurnal Antidadah Malaysia*.

Hanafi Mohamed. 1998. *Penyakit Rohani dan Pengaruhnya*. Kuala Lumpur: Pustaka Haji Abdul Majid

Hollen. 2009. *Encyclopedia of Addictions*. West Port: Greenwood Publishing Group

Ibn Khallikan. 1977. *Wafayat al-Ayan*. Beirut: Dar Sadir.

Ibn Manzur. 1990. *Lisan al-Arab*. Beirut: Dar Sadir

Ibn Qayyim. 2001. *Madarij al-Salikin Bayn Manazil Iyyak Na'bud wa Iyyak Nasta'in*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi

Jamal Ali, Salahuddin Hassan & Noor Al-Huda Abdul Karim. 2009. Kos ekonomi penyalahgunaan dadah. *Jurnal Antidadah Malaysia*.

Khairul Hamimah. 2014. Penerapan agama dalam modul psikospiritual dan kesannya terhadap kesihatan spiritual: kajian kes di Kompleks Dar Assaadah Kuala Lumpur. *Jurnal Syariah*.

Lasimon Matokrem. 2008. Intervensi dan peranan kaunselor untuk menjana kepulihan klien sepanjang hayat. *Jurnal Antidadah Malaysia*.

Mahmood Nazar Mohamed, Yahya Don, Mohamad Hassan & Muhamad Dzhahir Kasa. 2005. Program pendidikan pencegahan dadah SLAD: adakah ia berkesan mencapai matlamatnya? *Malaysian Journal of Learning & Instruction*.

Majma' al-Lughat al-Arabiyyah. 1972. *Al-Mu'jam al-Wasit*, Istanbul: al-Maktabah al-Islamiyyah

Mansor Abu Talib , Mohd Roslan Rosnon , Farhana Sabri & Maziatul Akmal Khairuzaman. 2017. Penilaian modul pemulihan penagih dadah melalui pendekatan modul ISRA: satu pendekatan analisis naratif. *Jurnal Antidadah Malaysia*.

Mohd Izwan & Saiful. 2015. Peranan jabatan kemajuan islam malaysia (jakim) dalam menangani isu penagihan dadah melalui intervensi kerohanian: kajian pelaksanaan program 2011-2015. *Jurnal Antidadah Malaysia*.

Mohd Rushdan bin Mohd Jailani. 2013. Terapi psikospiritual islam dan pengalaman pusat pemulihan dadah berteraskan islam. *International Drug Prevention And Rehabilitation Conference (Prevent 2013)*

Nursyahidah Ibrahim. 2018. Pengamalan tarekat qadiriyyah wa naqshabandiyyah dalam tasawuf sebagai rawatan psikospiritual bagi penagihan dadah dan alkohol. *Jurnal Qalbu*.

Rohimuddin al-Bantani. 2012. *Kaedah Sufi: Alternatif Sebenar Menuju Allah*. Kuala Lumpur: Green Continuum.

Ruslan. 2009. *Penyalahgunaan Dadah Dalam Kalangan Remaja*. Selangor: Penerbitan Minda Ikhwan.

Sabir & Fadzli. 2014. Pemulihan dadah menurut persepektif agama di Malaysia. *Jurnal Hadhari* 6(1) 75-85.

Shafie. 2006. *Rawatan Penagihan Dadah: Pendekatan Kerohanian Menggunakan Metode Thoriqat Qadiriyyah Wan Naqsabandiyyah*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn Bhd.

Sharifah Muhsin. 2012. *Kaedah Psikoterapi Berasaskan Konsep Maqamat: Kajian Terhadap Kitab Qut Al-Qulub Abu Talib Al-Makki*. Tesis Sarjana: Universiti Malaya.

Taharem. 2004. *Menangani Penyalahgunaan & Penagihan Dadah Menurut Islam*. Rawang: Penerbit Minda Ikhwan.

World Health Organization (WHO). 2016. *Comprehensive Mental Health Action Plan 2013–2020*. http://www.who.int/mental_health/action_plan_2013/en/. Retrieved on: 26 August 2019

Yusuf Khalid. 2008. Psycho-spiritual therapy approach for drug addiction rehabilitation. *Jurnal Antidadah Malaysia*.